

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

RUS- OG AVHENGIGHETSPROBLEMATIKK I LANDBRUKET, FOREBYGGING, HÅNDTERING OG BEHANDLING

Aina Winsvold

Forsker ved Ruralis

Medarbeider Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse ved St.Olavs Hospital

HELSE I NORSK LANDBRUK

Frokostseminar

16. mars 2023

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Prosjektet

- Hvordan kan man hjelpe bønder som sliter med avhengighetsproblematikk?
- Finansiert av DAM-stiftelsen og Blå Kors er prosjekteier, tidsrom juli 2021 - juni 2024
- Prosjektet gjennomføres av Ruralis - Institutt for rural- og regionalforskning og Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse i tett samarbeid med Blå Kors, Akan kompetansesenter, Bondelaget, Norsk landbruksrådgiving og Norske Kvinners Sanitetsforening

Effektmål:

- Få oversikt over helsetjenestenes erfaringer for å forebygge og behandle rus- og avhengighetsproblematikk i norsk landbruk
- Engasjere relevante nettverk/organisasjoner, samt øke kunnskap og bevissthet om rus- og avhengighetsproblematikk hos aktører i landbruket
- Få kunnskap om hvordan tiltak for forebygging av rus- og avhengighetsproblematikk hos bønder kan knyttes opp til aktiviteter som allerede finnes i norske lokalsamfunn

Metode

- I lag med alle fagfolk i prosjektgruppen har vi utformet relevante spørsmål om rusbruk og avhengighet; - Både til kvantitative undersøkelser og kvalitative intervjuer
- Inkludert spørsmål om rus og avhengighet i den nasjonale undersøkelsen 'Trender i norsk landbruk 2022'
- Inkludert spørsmål i KSL sin store spørreundersøkelse som går ut til alle landets registrerte bønder
- Gjennomført 15 intervjuer med bønder og diverse relevante aktører (gr /enk)
- Skrevet en omfattende rapport fra KSL-undersøkelsen, og et notat fra intervjuene

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Resultater fra intervju- under søkelsen

De tematiske områdene samsvarer med de kvalitative svarene i KSL-undersøkelsen

- Temaene handler blant annet om å forebygge ensomhet, hvor viktig det er å bli sett og forstått, mangel på avløser og mulighet til å få hjelp når man blir syk, og at det er avgjørende at man kan få hjelp fra flere kanter
- Det er tydelig at det ikke er en selvfølge at man kan få hjelp - å aktivere konstruktiv hjelp når man har utfordringer med misbruk fordrer mye ressurser – og ikke alle har det.
- Intervjuene mye fokus på hvordan man skulle kunne nå ut til bøndene, og hvordan de opplevde hjelpen de mottok.
- I notatet så blir også innspill fra de kvalitative svarene i KSL inkludert

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Først: Det er få bønder i behandling!

- Grunn til å tro at problemet er likt som for befolkningen forøvrig
- Få behandlingssteder har hatt kontakt med bønder, noen av de største (og eldste) kan ikke erindre å hatt noen inne i behandling - på tross av at de ligger midt i store landbruksområder
- DPS rapporterer også om særdeles få bønder inn til behandling
- Kommunal rusomsorg opplever at det er utfordrende å nå ut til bønder i dag
- Felles for dem er at de opplever at det kan være store mørketall
- Erfaringen er at mange bønder oppsøker / får ikke hjelp før det er for sent, ofte går det så langt at man må gi opp gårdsdriften
- Avstand gjør det vanskelig for lokalt hjelpeapparat å nå bønder med informasjon, men resultatene viser at det ikke er avstanden i seg som gjør at bønder ikke oppsøker hjelp

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Komplekst svar på hvorfor få bønder har kontakt med det lokale hjelpeapparatet ved et misbruksproblem

- Et antall bønder drifter alene, og det er færre naboer i dag som kan se at ting ikke er i orden
- Hjelpeapparatet forteller om langt færre sosiale arenaer, lite offentlig kommunikasjon i distriktene
- Før var veterinærer mer regelmessig innom, nå mer effektivt - Lite som avdekkes på korte besøk
- Nå flere kontrollfunksjoner som ikke oppleves som støtte (Landbrukskontor som har fått endret rolle og Mattilsynet) – å være sårbar blir skremmende
- Som for andre er det et stort steg å søke hjelp på egen hånd, noen må gjerne konfrontere bonden først – om hvordan det står til - egentlig
- Avhengighet er forbundet med skam, og det kan være vanskelig på et lite sted – å sitte på et venterom - uten å vite hvem du plutselig møter
- De som trenger det mest, er sannsynligvis de som oppsøker andre eller hjelp minst

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Komplekst svar på hvorfor det er få bønder i behandling for avhengighetsproblematikk

- Et lengre behandlingsopphold vil bli veldig synlig for andre i bygda
- Uten noen som kan hjelpe til med den daglige driften er det ofte helt umulig å komme seg fra gårdsarbeidet – og det kan bli veldig dyrt for bonden
- Avløser-ordningen fungerer lite tilfredsstillende i dag, på tross av at det er en rettighet man har. Både i intervjuene og i de kvalitative svarene vises det tydelig at man er helt avhengig av hjelp fra naboer eller venner for å kunne få nødvendig hjelp
- Sykelønnsordningen fra NAV oppleves å fungere dårlig sett fra en bondes situasjon – ikke tilpasset gårdsdrift.
- Mange vil være avhengig av at de kan komme inn under riktig tid av sesongene, noe som ikke er en selvfølge

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Triggere: Økonomi og Ensomhet / Å stå alene

- Med så mange som nevner hvordan bekymringer for økonomien skaper uro og søvnløshet må det tas på alvor
- Behandlere ser en negativ spiral for de som har bekymringer og som drifter gårdene alene, man trenger gjerne andre for å se løsninger / klare å ta steget ut av misbruk
- Her er både naboer, andre gårdbrukere, sosiale nettverk - lokale eller på nett, eller personer innenfor lokalt hjelpeapparat viktige
- Bønder som har blitt intervjuet har fortalt om hvordan akkurat nettverkene rundt dem har vært avgjørende for å bli friske igjen, med både praktisk hjelp og mental støtte. Dette er ikke noen enmannsjobb
- Samtidig, ikke alle nettverk oppleves like konstruktive:
 - *Nå har jeg meldt meg ut av facebooksidene Venner av Norsk Landbruk, der er det bare negativt og jeg orker ikke å forholde meg til så mye eder og galle. Det er bare deprimerende og mer belastende (Bonde med tidligere misbruksproblem)*

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Skam fører til eskalering

- Flere av de som har behandlet bønder har fortalt om at det er mye skam involvert, mer enn hos mange andre yrkesgrupper
- *Mange bønder har arvet gården, det er familietradisjoner, og man har en status i bygda. Viktig å være klar over at det lett kan være mye skam forbundet med å ha et rusproblem, og at det vil føre til tap av sosial status. Det kan også være en medvirkende årsak til at så få bønder kommer inn til behandling (...) Det er skammen som er den største hindringen, at andre skal få vite at du sliter. At de skal tørre å søke om å få behandling, noe som også kan innebære tap av førerkortet (Behandlingsinstitusjon)*

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

- Her skapes en ond sirkel, skam gjør at man trekker seg tilbake, nettopp det som er faremomentet for eskalering.

**Viktige ting å
vurdere når
man skal hjelpe
en bonde som
står ovenfor et
problematisk
bruk av
rusmidler**

Å nå ut til bønder

- Et behov for å skape sosiale arenaer som er lettere tilgjengelig: private / lokale / i regi av myndigheter
- Mange opplever at kun å bli kontrollert negativt er skremmende, et ønske om et større fokus på støtte, enn kontrollfunksjoner
- Landbrukskontorene bør øke kontaktflatene med bøndene, det gir lavere terskel for å være sårbar (digitalt – ikke det samme)
- Fortsette å informere om psykisk helse og problematisk rusbruk, gjøre det mindre skambelagt
- Eventuelt oppmuntre årlige helsekontroller

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Ruralis

Hvordan man møtes / blir møtt er viktig

- De som har hatt problemer har satt stor pris på å bli konfrontert, det oppleves positivt at noen bryr seg
- At flere blir involvert når man selv sliter oppleves gjerne som en lettelse, og de som har blitt intervjuet har satt pris på et samarbeid mellom instansene
- Kommunale instanser vitner om at det er større avstand til de enkelte gårdbrukerne nå, færre naturlige møter, og man har færre møteplasser der de blir kjent med de enkelte gårdbrukerne. Behov for flere møteplasser for sosiale og faglige samvær, som bidrar til at man ser hverandre
- Nå mer strukturert og kontrollert (og kontrollerende) i kontakten –skaper avstand og kanskje litt frykt. Å møtes på et likeverdig nivå er en stor fordel
- (Forskjell på kontroll for å kunne støtte, og kontroll for å dømme)

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Helhetlig hjelp

- En bonde som sliter vil med stor sannsynlighet trenge flere tiltak samtidig, både med helse og for å få løst praktiske oppgaver
- Det er også viktig for pårørende å få hjelp
- NAVs håndtering av sykelønn må bedre tilpasses bøndernes situasjon, og man må få bedre tilgang til avløser-tjenester
- Det oppleves å fungere bra når man har opprettet et samarbeid, men opplevelsen er at det er for få slike.
- Landbrukskontorene foreslås en annen rolle enn i dag – mer inkluderende

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Prosjektgruppens arbeid fremover

Prosjektgruppens fokus i tiden fremover

- Fokus på å bevisstgjøre og informere, samt integrere i praksis
- Øke samarbeidet med organisasjoner og frivillige lokallag
- Prøve ut tiltak mer tilpasset målgruppen
- Gjennomføre kurs om avhengighet for organisasjoner og hjelpeapparat.
- Holde foredrag om rus- og avhengighetsproblematikk
- Tilpassing av websider, samt å lage brosjyre som skal distribueres i stort omfang

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Oppsummering:

- Lite som avdekkes med korte og sjeldne besøk, å bry seg oppleves positivt
- Stor nytte i å øke de sosiale møteplassene – for bønder og for hjelpeapparat / instanser man kommer innom og spør om hvordan det står til
- Det krever helhetlig innsats, fra flere aktører – samarbeid er nøkkelord
- Det er helt nødvendig med bedre tilgang til avløser når man er til behandling, dette fungerer ikke tilfredsstillende i dag
- NAV sine tjenester må bli bedre tilpasset bøndernes situasjon
- Avhengigheten går ofte for langt før det gjøres noe, det er vanskelig å be om hjelp på egen hånd – konsekvensene kan bli veldig store
- Mer fokus på støtte, ikke kun kontroll

Nasjonalt fagkompetansesenter
for landbrukshelse

Takk for oppmerksomheten!

www.ruralis.no – meld deg på vårt nyhetsbrev!

Følg oss på [Twitter](#) | [Facebook](#) | [LinkedIn](#) | [Instagram](#)